

บทที่ 5

อภิปรายและสรุปผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2 มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์
2. เพื่อพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนสาระนาฏศิลป์ในระดับช่วงชั้นที่ 2
3. เพื่อประเมินผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ ดังนี้
 - 3.1 เปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น กับกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วิธีปกติ
 - 3.2 เปรียบเทียบทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น กับกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วิธีปกติ
 - 3.3 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนาฏศิลป์ของผู้เรียน ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น กับกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วิธีปกติ

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ มีผลดังนี้

จากการสนทนากลุ่มโดยครูผู้สอนสาระนาฏศิลป์สรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ในด้านการบริหาร ในทุกระดับนับตั้งแต่ระดับกระทรวงจนถึงโรงเรียน มุ่งเน้นทางด้านวัตถุ เช่นการพัฒนาอาคารสถานที่ เพราะการประเมินผลงานการบริหารงานของโรงเรียนเน้นในด้านนี้มาก และนอกจากนี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเน้นการวัดและประเมินผลในด้านของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ทำให้ผู้บริหารมุ่งเน้นในกลุ่มดังกล่าวมากกว่าสาระนาฏศิลป์และจะมองเห็นความสำคัญต่อเมื่อมีการจัดงานเพื่อหารายได้เข้าโรงเรียนหรือเพื่อรับการประเมินโรงเรียน ด้านบุคลากรโรงเรียน ขาดครูผู้สอนสาระนาฏศิลป์ จะมีสอนก็เฉพาะครูที่มีความรักและสนใจแต่ก็สอนได้ไม่ดี ทำให้การจัดการเรียนรู้ไม่บรรลุผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตรและบางครั้งก็นำชั่วโมงนาฏศิลป์ไปใช้

สอนสาระอื่นแทน ด้านเนื้อหาในหลักสูตรและเวลา เนื้อหาในหลักสูตรมีมากเกินไปที่ผู้เรียนจะรับได้หมด ถึงแม้จะให้ครูผู้สอนเลือกได้ตามความสามารถและแต่ละเนื้อหาก็กว้างเกินกว่าที่ผู้เรียนจะรับได้ประกอบกับอัตราเวลาเรียนกำหนดให้เรียน 20 ชั่วโมงต่อ ปีการศึกษาทำให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติได้ไม่เต็มที่ ด้านสื่อและตำราเรียนมีน้อยมากส่วนใหญ่จะเป็นรูปภาพ ส่วนของจริงเช่นหุ่นจำลอง ศีรษะครู เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับก็มีอยู่บ้างแต่ก็มีราคาแพง และตำราเรียนที่ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์เขียนไว้มีน้อยมาก ด้านสิ่งแวดล้อมในเรื่องของสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมจะแคบส่วนใหญ่จะใช้ในห้องเรียนไม่มีห้องเรียนโดยเฉพาะ ด้านการจัดและประเมินผล ยังคงเน้นการทดสอบภาคความรู้และเน้นเนื้อหาหลัก ไม่วัดในเชิงของการปฏิบัติและครูผู้สอนบางท่านขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการวัดและประเมินผลด้านทักษะ ครูผู้สอนจึงหันมาวัดทางด้านความรู้ความจำเพียงอย่างเดียว

สำหรับความคิดสร้างสรรค์กับนาฏศิลป์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพราะกิจกรรมที่ผู้เรียนแสดงความสามารถสร้างสรรค์นั้นมิได้อยู่ในทุกกิจกรรมที่จัดไว้ในหลักสูตรและในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เช่นกิจกรรมการเคลื่อนไหว กิจกรรมทางด้านนาฏศิลป์ การร้องเพลงและการเล่นดนตรีทุกชนิด ดังจะเห็นได้ว่ากระบวนนาฏศิลป์นั้นเป็นสาระการเรียนรู้ที่นำมาบูรณาการจากสาระการเรียนรู้อื่น ๆ มาประกอบเช่นภาษาไทยในเรื่องการอ่านคำประพันธ์ มักเป็นกฎแสดงท่าทางตามคำประพันธ์ ทศนาฏศิลป์ในเรื่องของการออกแบบการแต่งกาย การใช้สีสันทัน โดยมีกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การฟังดนตรีแล้วเคลื่อนไหวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนฟังอย่างสร้างสรรค์ คิดจินตนาการและถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ ดังนั้นความคิดสร้างสรรค์จะมีอยู่ในตัวบุคคลและในหลักสูตรมีการนำเสนอสาระการแสดงสร้างสรรค์ ซึ่งครูผู้สอนสามารถนำสิ่งที่ดีและมีคุณค่าของท้องถิ่นมาให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดประดิษฐ์ทำท่า เช่นระบำทอเสื่อ ระบำกริดขาง ระบำไก่ชน เป็นต้น เนื้อหาสาระในหลักสูตรที่ไม่เหมาะสมกับการนำมาจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ครูผู้สอนเสนอว่าเนื้อหาสาระที่เป็นมาตรฐานไม่ควรนำมาให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ เช่นการรำเพลงหน้าพาทย์ รำวงมาตรฐาน รำแม่บท ระบำโบราณคดี เป็นต้น ส่วนที่เป็นพื้นฐานนาฏศิลป์ เช่นนาฏยศัพท์ ภาษาทำรำนาฏศิลป์ สามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับความหมายของบทเพลง แต่ต้องไม่ผิดหลักทางด้านนาฏศิลป์ และการแสดงที่เป็นชุดเบ็ดเตล็ดที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ผู้สอนสามารถนำมาให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ได้ส่วนรูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เน้นการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้ภาคทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการและรูปแบบของนาฏศิลป์ มาสอดแทรกในระหว่างการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ควบคู่กับการฝึกปฏิบัติจริงทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์เปรียบเทียบและคิดสร้างสรรค์จากการแสดงออกกระตุ้นให้ผู้เรียน

มีความกระตือรือร้นและเชื่อมั่นในตนเองด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ทำร่ำด้วยตนเอง และแสดงออกอย่างอิสระ เน้นการจัดการเรียนรู้ปฏิบัติตามแบบแผนควบคู่กับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์โดยการนำความรู้ในสิ่งที่เรียนมาใช้ในการประดิษฐ์ทำร่ำ ในด้านของกระบวนการจัดการเรียนรู้ นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ สอนเนื้อหาในบทเรียนคือการสอนทำร่ำพื้นฐาน การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายที่ถูกต้อง สอนให้ทำกิจกรรมอย่างอิสระทั้งเดี่ยวและกลุ่ม โดยครูกำหนดโจทย์ หรือสิ่งเร้าให้ผู้เรียนคิดทำทางตามต้องการอย่างอิสระมีบรรยากาศที่ส่งเสริม การเรียนรู้ ต้องสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดความกระตือรือร้น หรือสร้างอารมณ์ ในการรับรู้ ในสิ่งต่างๆ ครูผู้สอนมีบทบาทในการสร้างบรรยากาศโดยใช้สื่อกระตุ้น การพูดและการแสดงออก ที่เป็นกันเองและสร้างพลังในการคิดและความเชื่อมั่นในตนเองเปิด โอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถ ในการประดิษฐ์ทำร่ำด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ศึกษาบทละครสั้น ๆ เปิดเพลงที่มีทำนองแปลกแล้ว ประดิษฐ์ทำร่ำเป็นกลุ่มและบุคคล ใช้วิธีการอภิปรายซักถามเพื่อฝึกให้ผู้เรียนกล้าแสดงความคิดเห็น สอนตามลำดับขั้น โดยเริ่มจากการสอนพื้นฐานและให้ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบศิลปะด้านความงาม สอนให้ผู้เรียนฝึกคิดทำทางอย่างฉับพลันมีประเมินผลย้อนกลับ โดยครู เพื่อน และตนเอง ที่จะช่วยพัฒนา ผู้เรียนในสิ่งที่บกพร่อง โดยครูผู้สอนต้องระวังในการใช้คำพูดที่ทำให้ผู้เรียนอยู่ในกรอบหรือ แบบแผนตลอด แต่ให้อยู่ในภาวะที่ผ่อนคลายสนุกสนานเพลิดเพลินได้ความรู้ มีการร่วมมือกัน เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกภาคภูมิใจ และเชื่อมั่นที่จะคิดและแสดงออก

2. ผลการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ของผู้เรียนสาระนาฏศิลป์ในระดับช่วงชั้นที่ 2 ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริม ความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญและนำไปทดลองกับกลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่และนำมาปรับปรุงและนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างโดยกำหนดเป็น 6 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นสมอง ขั้นท่องสู่ประสบการณ์ ขั้นสร้างฐานความรู้ความคิด ขั้นฝึกประดิษฐ์ทำร่ำ ขั้นนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ และขั้นร่วมกันวัดและประเมินผล โดยขั้นตอนที่ 1 - 2 ยังมีลักษณะ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง โดยให้ผู้เรียนทำตามแบบ โดยครูเป็นผู้มีบทบาทในการเป็น ผู้นำผู้ถ่ายทอด ขั้นตอนที่ 3 - 6 เป็นขั้นตอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางผู้เรียนสามารถคิดปฏิบัติและ แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ อย่างอิสระ ครูทำหน้าที่ผู้ให้คำปรึกษา และสังเกต

สรุปผลจากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ มี 6 ขั้นตอน และในแต่ละขั้นตอนมีลักษณะ เชื่อม โขงสัมพันธ์กันทุกขั้นตอน ครูและผู้เรียนมีบทบาท ในการทำกิจกรรมร่วมกัน ส่วนขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มควบคุมมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นสอน และขั้นสรุป

3. ผลการประเมินการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์จากการทดลองภาคสนามมี ผลดังนี้

ผลการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน โดยกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมและเปรียบเทียบคะแนนการพัฒนาสรุปว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์ 74.22 กลุ่มควบคุม 30.00 ด้านทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ย 5.04 กลุ่มควบคุม 3.00 ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ย 7.78 กลุ่มควบคุม 3.62 และเมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ความแปรปรวนหลายตัวแปรเพื่อเปรียบเทียบ ลักษณะวิธีการจัดการเรียนรู้ ในรูปตัวแปรพหุ พบว่าเวกเตอร์ ค่าเฉลี่ยของวิธีการจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ระหว่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามปกติ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 โดยมีค่าโฮเทลลิง (Hotelling's Trace) เท่ากับ 5.095 ค่าองศาอิสระมีค่าเท่ากับ 3.96 ค่าความน่าจะเป็นมีค่าเท่ากับ .000 ค่าโฮเทลลิง ที่ สแควร์ มีค่าเท่ากับ 499.31 แสดงให้เห็นว่าวิธีการจัดการเรียนรู้ 2 กลุ่มมีความแตกต่างกัน

อภิปรายผล

จากการศึกษาการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ นาฏศิลป์ ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนในระดับช่วงชั้นที่ 2 มีประเด็นในการอภิปรายผลดังนี้

1. วิธีการจัดการเรียนรู้ นาฏศิลป์ ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันพบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการสอนสาระนาฏศิลป์อย่างดีโดยมีความคิดเห็นว่าการจัดการเรียนรู้ นาฏศิลป์ ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ควรสอนควบคู่ไประหว่างทฤษฎีและปฏิบัติ เน้นในด้านของทักษะปฏิบัติ โดยให้ครูผู้สอนสาธิตก่อนและให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติตามในเรื่องของนาฏยศัพท์และภาษาท่ารำนาฏศิลป์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิลวรรณวรรณะลี (2541, บทคัดย่อ) ว่าวิธีการจัดการเรียนรู้ที่นำมาใช้น้อยคือให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง โดยต่อท่ารำจากวิดีโอทัศน์หรือสื่ออื่น ๆ ครูคอยให้คำแนะนำที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าการถ่ายทอดท่ารำมีลักษณะการปฏิบัติตามครูมาตั้งแต่สมัยโบราณทำให้ครูผู้สอนจดจำและใช้วิธีสอนแบบเก่ามาฝึกปฏิบัติทำให้ผู้เรียน ไม่เกิดความคิดสร้างสรรค์ แต่ครูผู้สอนส่วนหนึ่งเห็นว่าการให้ผู้เรียนได้ฝึกเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสิ่งที่ได้รับใหม่ด้วยการให้ผู้เรียนดูคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ศึกษาตามความสนใจ ฝึกคิดท่ารำเองตามบทเพลงที่ตนเองและกลุ่มต้องการรวมถึงการชมรายการโทรทัศน์ ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตราฐานที่ 4 เน้นให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์

2. วิธีการจัดการเรียนรู้ นาฏศิลป์ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมา 6 ขั้นตอนคือขั้นกระตุ้นสมองขั้นทองประสบการณ์ ขั้นสร้างฐานความรู้ความคิด ขั้นฝึกประดิษฐ์ท่ารำ ขั้นนำเสนอผลงานสร้างสรรค์

และขั้นร่วมกันวัดและประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถามครูผู้สอนพบว่า ครูผู้สอนเห็นด้วยในระดับมากทุกขั้นตอน สอดคล้องกับผลการศึกษาศาภาพการจัดการเรียนรู้ โดยขั้นที่กระตุ้นสมองและขั้นท่องสู่ประสบการณ์ยังคงใช้ครูผู้สอนที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอด ทำเป็นส่วนขั้นสร้างฐานความรู้ความคิด ขั้นฝึกประดิษฐ์ทำซ้ำ ขั้นนำเสนอผลงานสร้างสรรค์และ ขั้นร่วมกันวัดและประเมินผล เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดประดิษฐ์ทำซ้ำโดยนำประสบการณ์เดิมออกมาใช้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของคอร์โรที แอนเดอร์สัน (Anderson, 2001, Abstract) ได้ศึกษาการเดินรำ โดยใช้ประสบการณ์เดิม การจินตภาพจากบทประพันธ์ ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้คิดทำรำที่แตกต่างไปจากปกติ และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างบทและจังหวะและนอกจากนี้ Burn, Broman and Alberta (1974, pp. 154 - 155) พบว่าครูสามารถทำให้ผู้เรียนสร้างผลงานสร้างสรรค์ด้วยสิ่งเร้าต่างๆ เช่น รูปภาพ บทหรือกรอง เสียงและวัสดุอื่น ๆ ที่สัมผัสได้เป็นต้น ดังนั้นสื่อการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนสามารถเลือกได้ตามความสนใจและตามความเหมาะสมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้บรรลุผล ตามวัตถุประสงค์ได้

3. การจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นั้นต้องเรียนทั้งภาคทฤษฎีควบคู่กับทักษะปฏิบัติ ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ผู้เรียนเรียนรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กัน โดยใช้เวลาในการเรียนรู้ทั้งสิ้น 16 ชั่วโมงซึ่งในแต่ละชั่วโมงในช่วงตอนต้นจะให้ผู้เรียนได้ศึกษาองค์ความรู้ในเรื่องทฤษฎีจากใบความรู้และศึกษาเอกสาร เช่น เรื่องความหมายของนาฏศัพท์ ภาษาท่ารำนานาฏศิลป์ ประวัติและความเป็นมาของชุดการแสดงต่างๆ หลังจากนั้นผู้เรียนจะได้รับการฝึกปฏิบัติตามแบบอย่างจากการสาธิตของครูผู้สอน ศึกษาศาจากวีดิทัศน์ เอกสารประกอบการสอน จะทำให้ผู้เรียนได้รับองค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่ถูกต้องและสามารถมองเห็นกระบวนการเชื่อมโยงท่ารำในแต่ละท่ารำได้อย่างชัดเจน ซึ่งสุคนธ์ สินธพานนท์, วรรัตน์ วรรณเลิศลักษณ์ และพรณี สินธพานนท์ (2551, หน้า 8) กล่าวว่าบุคคลสามารถฝึกฝนทักษะอย่างอัตโนมัติตั้งแต่เยาว์วัย ดังนั้นจึงควรให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนทักษะทุกด้านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จะครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังที่ นวลจิตต์ เขาวงกตพิงส์ (2535, บทคัดย่อ) สรุปว่าผลการพัฒนารูปแบบที่เป็นลักษณะของการผสมผสานผู้เรียนจะประสบความสำเร็จในการเรียนครบทั้งความรู้ ทักษะและเจตคติ ผลการทดลองพบว่าผู้เรียนชอบวิธีการจัดการเรียนรู้แบบนี้อยู่ในระดับดีและดีมาก นอกจากนี้ในรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นได้ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติกิจกรรมเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่มเพื่อให้เหมาะสมกับธรรมชาติของการเรียนรู้ มีการจัดกลุ่มให้ผู้เรียนที่มีความสามารถใกล้เคียงกันหรือละความสามารถที่เป็นไปตามลักษณะของกิจกรรมทำให้ผู้เรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรีฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้นำและผู้ตามสลับเปลี่ยนกันไปฝึกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตนเองและผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมพันธ์ วงษ์ดี (2544, บทคัดย่อ) ที่กล่าวว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบร่วมมือจะทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกัน

มีการช่วยเหลือกัน มีความรับผิดชอบ มีความเข้าใจและสามารถจดจำสาระวิชาได้ดี มีความกล้าในการแสดงความคิดเห็นและมีความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้แผนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นนั้นมีการลำดับสาระการเรียนรู้จากง่ายไปหายากโดยเริ่มจากการเรียนรู้พื้นฐานนาฏศิลป์เรื่องนาฏยศัพท์ ภาษาท่ารำนนาฏศิลป์ การแสดงชุดเบ็ดเตล็ดจนถึงการแสดงผลงานสร้างสรรค์ โดยกำหนดไว้ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นกระตุ้นสมอง ขั้นท่องสู่ประสบการณ์ ขั้นสร้างฐานความรู้ความคิด ขั้นฝึกประดิษฐ์ท่ารำ ขั้นนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ และขั้นร่วมกันวัดและประเมินผล ซึ่งในแต่ละขั้นตอนผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจากทักษะย่อย ๆ ไปหาทักษะรวม โดยใช้สื่อจากวีดิทัศน์ จากการสาธิตของครูผู้สอน จากรูปภาพ มาช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ สร้างความสนใจ เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและเปิด โอกาสให้ผู้เรียน ได้คิดอย่างอิสระในด้านของการแสดง เช่น นำบทเพลง ทำนองเพลง รูปภาพมาให้ผู้เรียน ได้ฝึกคิดเชื่อมโยงในท่ารำต่าง ๆ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องของความคิดของตนเองและผู้อื่นเพื่อให้ได้ผลงานที่มีความแปลกใหม่ น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับสุภา พิมพาเป็น (2546, หน้า 24) กล่าวว่าขั้นตอนในการฝึกตามลำดับตั้งแต่การสังเกต รับรู้ เตรียมสู่กระบวนการคิด ผลิตผลงาน แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ ร่วมกันนำเสนอ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นนั้นได้ผ่านการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบและนำมาปรับปรุงถึง 3 ขั้นตอน คือปรับปรุงทศลงใช้ โดยปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเช่นในเรื่องของกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้ภาษาหรือการตั้งคำถาม เป็นต้น ปรับขณะทดลองใช้ คือได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนที่เรียนอยู่โรงเรียนอนุบาลจันทบุรี โดยทำการทดลองจริงและนำผลจากการทดลองมาวิเคราะห์และปรับปรุง เช่นในเรื่องของกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนทำ ระยะเวลาการใช้ภาษาในคำชี้แจง หลังจากนั้นได้นำมาปรับปรุงและนำไปทดลองกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนสฤณดิเคศ ซึ่งทำให้ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้นได้รับความสนใจและพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้เรียนได้เป็นอย่างดีและมีคุณภาพ

4. ในด้านของครูผู้สอนจากการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ บทบาทของครูผู้สอนมีส่วนสำคัญที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ซึ่งรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้ ครูมีบทบาทสำคัญที่กระตุ้น สร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน โดยการให้ผู้เรียนได้สังเกต คิดไตร่ตรอง สัมผัส และนำไปประสบการณ์จริงไปสู่การคิดเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฟัง ได้เห็นและต้องตั้งคำถาม เช่นการให้ผู้เรียนได้ชมวีดิทัศน์เกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์ชุดต่าง ๆ อีกบทบาทหนึ่งของครูคือต้องสอนและบอกความรู้โดยครูต้องให้ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่ส่งเสริมการคิดที่ลึกซึ้งแก่ผู้เรียนและให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาคำตอบ เช่นในเรื่องของความหมายของนาฏยศัพท์ และภาษาท่ารำนนาฏศิลป์ที่ครูต้องบอกและสรุปความรู้ให้ได้ร่วมกันกับผู้เรียน และบทบาทที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือครูต้องเป็นผู้ฝึกสอนให้ผู้เรียนได้ลงมือฝึกปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ครูทำหน้าที่อำนวยความสะดวก คอยชี้แนะและแนะนำให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ

กิจกรรมให้สำเร็จ เช่นการจับและจัดทำร่าที่ถูกต้องสวยงามให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข มีความสบายใจในการเรียนรู้ นอกจากนี้ครูต้องประเมินผลร่วมเรียนรู้และร่วมแก้ไข เช่น การให้ผู้เรียนได้คิดประดิษฐ์ทำร่าด้วยตนเองโดยครูกำหนดโจทย์หรือสถานการณ์มาให้ และเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียนและทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินความรู้และผลงานของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไร คอยแก้ไข แนะนำผลงานของผู้เรียน ซึ่งบทบาทดังกล่าวข้างต้นนี้จะเปรียบเสมือนบุคลิกภาพของครูในรูปแบบที่พัฒนาซึ่งสอดคล้องกับ อังฉรา ชีวพันธ์ (2535, หน้า 3 - 6) กล่าวว่าบุคลิกภาพของครูผู้สอนมีส่วนช่วยในการคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน เพราะครูผู้สอนเป็นผู้จัดการเรียนรู้และอยู่ใกล้ชิดกับผู้เรียนตลอดเวลา โดยครูผู้สอนต้องหากิจกรรมที่เร้าใจใหม่ๆ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงออกในด้านต่าง ๆ รับฟังความคิดเห็นของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ตรงกับที่ แอนเดอร์สัน (Anderson, 1970, p. 165) ว่าครูเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้การจัดการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จเนื่องจากคุณครูเป็นผู้สร้างบรรยากาศ สร้างสถานการณ์ สร้างสิ่งเร้า สร้างแรงจูงใจ จัดลำดับขั้นการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมโดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรพัฒนาและฝึกฝนให้กับผู้เรียน และ นิจ จันทร่มล (2535, หน้า 13) ได้สรุปว่าความสนใจใฝ่ของครูผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะช่วยให้ผลงานความคิดสร้างสรรค์ประสบความสำเร็จ

5. ด้านบรรยากาศการจัดการเรียนรู้จากผลการวิจัยของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเน้นบรรยากาศที่เต็มไปด้วยการยอมรับและแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและมีความเชื่อมั่นในตนเองมีการเสริมแรงด้วยการชมเชย ด้วยการพูด ประทับมือ ส่วนการเร้าความสนใจผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมที่เร้าความสนใจหลากหลาย เช่นการเล่นเกมน การชมวิดิทัศน์เกี่ยวกับการแสดงประเภทต่าง ๆ ทั้ง โขน ละครรำ ระบำ รำ ฟ้อน เซิ้ง เป็นต้น เพื่อเป็นการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียนไม่รู้สึกละเบื่อหน่ายและมีความคิดสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การสร้างผลงานของตนซึ่งสอดคล้องกับ สมหวัง คุรุรัตน์ (2539, หน้า 111) ที่กล่าวว่าการเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพเป็นอย่างมากถ้ามีการเสริมแรง นอกจากนี้ในการจัดการเรียนรู้ผู้วิจัยคอยดูแลจับและจัดทำทางของผู้เรียน ซึ่งเน้นให้ความสนใจ เช่น การที่ครูให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติทำร่าตามแบบในวิดิทัศน์ ครูผู้สอนต้องคอยเดินดูและจับจัดทำร่าของผู้เรียนให้ถูกต้องและสรุปให้ผู้เรียนเห็นความไม่ถูกต้องทั้งชี้แนะในลักษณะที่ถูกต้อง ดังที่ สุจริต เพียรชอบ (2531, หน้า 31) ได้กล่าวว่าการเสริมแรงทางบวกจะเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนทราบสิ่งที่ตนแสดงออกไปนั้นถูกต้องจะเกิดความภาคภูมิใจและสร้างผลงานให้ดียิ่งขึ้น และบรรยากาศของชั้นเรียนที่เหมาะสมกับองค์ประกอบหลัก 4 ประการคือบรรยากาศด้านกายภาพ ด้านสมอง ด้านอารมณ์และด้านสังคมซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของมนุษยนิยมและความคิดของไรต์ และเลวิส (Reilly & Lewis, 1983, p. 70) ว่าครูผู้สอนต้องมองเห็นคุณค่าและยอมรับในตัวผู้เรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ครูผู้สอนต้องยืดหยุ่นบ้างในเรื่องของเวลาในบางกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดสร้างสรรค์และการที่ผู้เรียนมีคำถามแปลก ๆ ครูผู้สอนควรให้โอกาสและยอมเสียเวลากับการตอบคำถามเหล่านั้น

ซึ่ง สมศักดิ์ ภูวิภาคารวรรณ (2537, หน้า 65) กล่าวว่าผู้เรียนจะสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้ดีเมื่อผู้เรียนมีความรู้สึกว่าคุณค่า รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มรู้จักเคารพตนเองและผู้อื่นครูผู้สอนต้องแสดงให้เห็นว่าครูเป็นที่พึ่งที่ไว้ใจได้และครูควรให้การสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัยจากการที่อาจจะไม่เป็นที่ยอมรับหรือการที่อาจจะถูกวิพากษ์วิจารณ์หรือถูกหัวเราะเยาะ ดังนั้นบรรยากาศที่เหมาะสมกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์คือบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและสนับสนุนซึ่งกันแบบต่าง ๆ เช่นการให้ผู้เรียนได้ฝึกการนำเสนอทำเรื่องที่ตนเองคิดออกมาให้เพื่อน ๆ ได้ชม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดผลงานออกมาในรูปของความคิดสร้างสรรค์ได้ นอกจากนี้ครูผู้สอนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดกิจกรรมที่หลากหลายแปลกใหม่ เช่นการให้ผู้เรียนรวมกลุ่มกันระดมสมองในการแก้ปัญหา ฝึกให้ผู้เรียนสร้างภาพ สร้างฝันจากกร ได้ชมภาพที่นำมาให้ ฝึกการนำเสนอแนวคิดแรงบันดาลใจ และนำเสนอผลงาน ฝึกการเขียนบรรยายเรื่องราวทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกสนานและจัดลำดับความยากง่ายของกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียน การให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดทำรายเดือนแบบธรรมชาติ คน สัตว์ เช่นการเคลื่อนไหวร่างกายเลียนแบบของ นก ปลา ต้นข้าว เป็นต้น ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของการ ไปสู่กิจกรรมที่ยากขึ้นและเหมาะสมกับผู้เรียน เป็นการมุ่งใจในการสร้างผลงานใหม่ที่สามารใช้จินตนาการในการสร้างผลงานได้ ซึ่ง สมิท (Smith, 1973, p. 188) กล่าวว่าครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดกิจกรรมโดยเชื่อมโยงประสบการณ์และเป็นเครื่องช่วยเสริมพัฒนาการตามสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

6. ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นต้องยึดหลักการที่สำคัญคือ การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนและตัดสินระดับความก้าวหน้าทางการเรียนว่าบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ จากการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปะที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ ผู้วิจัยได้กำหนดการวัดและประเมินผล 3 ระยะด้วยกัน คือ 1) วัดและประเมินผลก่อนเรียน เพื่อเป็นการประเมินความพร้อม ความรู้พื้นฐานและความรอบรู้ของผู้เรียน เพื่อตรวจสอบพื้นฐานความรู้ ทักษะและความพร้อมด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน เพื่อนำผลการวัดและประเมินผลมาปรับปรุง ช่อมเสริม เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนทุกคน ผู้สอนจะได้พิจารณาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้เรียน โดยมีได้นำผลการวัดและประเมินผลก่อนเรียนไปใช้พิจารณาตัดสินผลการเรียน 2) การวัดและประเมินผลระหว่างเรียน เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อตรวจสอบพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าบรรลุถึงผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จุดประสงค์การเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยวางแผนไว้ และนำข้อมูลไปพัฒนาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติจนเต็มศักยภาพ 3) การวัดและประเมินผลหลังเรียน เป็นการวัดและประเมินผลเพื่อสรุปผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและนำผลการวัดและประเมินผลไปเปรียบเทียบกับ

ผลการวัดและประเมินผลก่อนเรียน ซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนสามารถประเมินศักยภาพในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างมั่นใจและสะท้อนถึงประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย เช่น การทดสอบ การสังเกต การตรวจผลงาน การทดสอบปฏิบัติ เป็นต้น โดยมีเครื่องมือที่วัดและประเมินผล ได้แก่ แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ แบบวัดทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ และแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้จะมีเครื่องมือวัดและประเมินผลหลายแบบด้วยกันทั้งที่เป็นแบบทดสอบปรนัย แบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบทักษะปฏิบัติ โดยใช้ครูผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวัดและประเมินผล ซึ่งผลจากการทดลองครั้งนี้ เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทั้งด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวลา เวชยันต์ (2544, บทคัดย่อ) เรื่องการพัฒนาแบบการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมเพื่อส่งเสริมความตระหนักในการรับใช้สังคม ทักษะการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่ากรณีศึกษาที่เรียนด้วยแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งรายวิชาสังคมศึกษาและรายวิชาภาษาอังกฤษสูงกว่ากรณีศึกษาที่เรียนด้วยการเรียนการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ .05

7. ผลจากการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ไปใช้เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วพบว่ารูปแบบนี้สร้างขึ้นสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทั้งในด้านของความคิดสร้างสรรค์ ทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้เรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม โดยในแต่ละกิจกรรมจะให้ผู้เรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมได้เลือกตอบ อธิบายและปฏิบัติโดยอาศัยกระบวนการเชื่อมโยงสัมพันธ์ การปรับปรุงท่ารำที่มีอยู่การจินตภาพและการจินตนาการ ครูผู้สอนกำหนดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติซึ่งผลจากการทดลอง พบว่าผู้เรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม ทั้ง 3 ด้าน และในการให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติโดยอาศัยกระบวนการดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับแนวทางการสอนการประดิษฐ์ท่ารำของ พงษ์มัลย์ สมรรคบุตร (2538, หน้า 25) ที่ว่าการเชื่อมโยงแม่ท่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานจะส่งผลให้ผู้เรียนนำท่ารำที่มีประสบการณ์มาใช้ในการสร้างผลงานที่แปลกใหม่ นอกจากนี้ ปุณณรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2533, หน้า 19) กล่าวว่าการศึกษาที่ผู้เรียนได้ฝึกคิดประดิษฐ์ท่ารำด้วยวิธีการนำท่ารำที่เคยเรียนมาแล้วจากการชมการแสดง การชมวิดีโอ การสังเกตลีลาท่ารำของครูผู้สอนในชั้นเรียนมาปรับปรุงท่ารำใหม่เป็นความสามารถของผู้เรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ในด้านของทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์พบว่าผู้เรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ผู้เรียนได้ฝึกคิดประดิษฐ์ท่ารำอย่างอิสระ มีการนำเสนอผลงานหน้าชั้น ซึ่งสอดคล้องกับ ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2551, หน้า 187) ว่าครูส่งเสริม

ให้เด็กได้แสดงออกกระทำ ลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้พัฒนาความเก่งให้เก่งยิ่งขึ้นซึ่งไม่มีอะไรสำคัญไปกว่าการฝึกหัดที่ดี การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียน การแสดงออกของผู้เรียนอย่างเป็นธรรมชาติ และในด้านของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนสูงกว่ากลุ่มควบคุมเป็นเพราะกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้วิจัยที่มี 6 ขั้นตอนทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทฤษฎีควบคู่กับการฝึกปฏิบัติ และผ่านกระบวนการของการหาค่าความสอดคล้องค่าความเชื่อมั่นเป็นไปตามขั้นตอน ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางศิลปะที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนในกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมในทุกด้านทั้งนี้เพราะผลจากการจัด การเรียนรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในรูปแบบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ ได้ฝึกการสังเกต ได้ปะติดปะต่อความรู้จากสิ่งเข้ามากระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ดังที่ ชีรชัย เนตรณอมศักดิ์ (2538: บทคัดย่อ) ที่ศึกษางานวิจัยจำนวน 156 เล่ม ด้วยวิธีการสังเคราะห์เชิงปริมาณและการวิเคราะห์เชิงคุณภาพพบว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้ใหม่ ๆ และนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้รับความคิดหลายทาง มีอิสระในการคิดจะทำให้ผู้เรียน มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีปกติ นอกจากนี้ วิชา ถาวรศิริ (2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยการใช้วิทัศน์ และกิจกรรมสร้างสรรค์แบบต่อเนื่องภาพ โดยทดลองกับผู้เรียนก่อนและหลังการทดลองในแต่ละกลุ่มและเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ภายหลังการทดลองระหว่างกลุ่มพบว่าผู้เรียนที่เรียนด้วยการชมรายการวิทัศน์แบบต่อเนื่องภาพก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่าง ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนหลังทดลองมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 วิธีการจัดการเรียนรู้ส่วนหนึ่งยังคงต้องใช้วิธีการเลียนแบบครูผู้สอนด้วยการสาธิตในเรื่องของนาฏยศัพท์ ภาษาท่าร่ายนาฏศิลป์และระบำที่เป็นมาตรฐาน และสอนตามรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

1.2 ครูผู้สอนต้องกระตุ้นผู้เรียนด้วยการใช้คำถามและแสดงกิจกรรมที่เสริมความคิดสร้างสรรค์

1.3 บรรยากาศที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องเอื้อต่อการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์โดยมีวัสดุอุปกรณ์ในห้องเรียนพร้อมที่จะให้ผู้เรียนได้คิดสร้างสรรค์ผลงานได้เป็นอย่างดี

1.4 แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์สามารถนำไปใช้ควบคู่กับการวัดและประเมินผลภาคปฏิบัติหรือใช้ทดสอบผู้เรียนเพื่อแบ่งกลุ่ม

1.5 ผลจากการทดลองผู้วิจัยใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้จำนวน 2 ชั่วโมง หากผู้สนใจนำรูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ซึ่งการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใช้เวลา 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จึงต้องปรับเวลาให้เหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ในระดับช่วงชั้นอื่น

2.2 ควรมีการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ

2.3 ควรมีการศึกษาผลการพัฒนาารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ที่มีผลต่อการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ